

Про початок пройменування козаків, звідки козаки названі і від якого племені й роду

Рукопис взято з сайту¹ "Дом живоначальной Троицы" Свято-Троїцької Сергієвої Лаври. Як видно з печатки на одній з перших сторінок рукопису, він зберігався у бібліотеці Московської духовної академії.

Головний сюжет рукопису – боротьба козаків під керівництвом Б. Хмельницького проти Польщі.

Розповідь обривається перед смертю Богдана Хмельницького: можливо, саме у цей час вона була написана. За деякими даними, шрифт рукопису – напівустав київського типу, який виходить із вжитку в XVII ст. Деякі інші особливості тексту також дають підставу стверджувати, що автор був українцем.

Версія про походження козаків, викладена у рукописі, зараз не підтримується. Проте вона була загальноприйнята у свій час, її можна зустріти в кількох інших творах козацьких істориків. Тому вона, безперечно, також заслуговує на увагу і ретельне дослідження. Принаймні, першоджерел такої давності у дослідників козацтва є дуже мало.

Даний рукопис був серед джерел, на які історик Д.Н. Бантиш-Каменський (1788-1850) опирався при написанні своєї книги "Історія Малої Росії".

Народ в малоросійській країні, названий козаками, своє має пройменування насправді від древнього свого роду козарського. Їх же греки називали хазарами а римляни газарами. Народ то був слов'янський, а жив біля Меотійського озера² спочатку, яке зараз називається Мертвим морем, в яке ріка Дон впадає. Ці козари були від Гомерового племені, і від Гомерра раніше називалися гомеррами, а від греків (названі були) Кимери, від римлян же Цимбри. Ті з них, які розсіялись по північних країнах, різні назви собі присвоїли. Одні литвою, другі жмуддю, а інші названі готами. Тоді від ріки Козара плем'я гомерове назвалося козарами, сіло над озером Меотійським біля Кімерійського Босфору і, розплодившись, посіло обидві сторони Дону. Розширюючи поселення собі, одні в Азію, до ріки Волги, яка впадає у Хвалінське море³, а інші до ріки Дніпра дійшли, і прийшовши за Дніпро, поселились над Чорним морем, де нині Очаків, Білгород, навіть до Паннонії.

У тому народі звичай був грубий та жорстокий, як у татар нині, вигляд страшний, як у калмиків, а жила більшість у шатрах і переходила з місця на місце. Їжа їм була на полі сире м'ясо, а у битвах були дуже хоробрі і всім страшні. Старшину свого товариші називали каганом, і з ним воювали всі країни.

Найбільше ж Царгороду було дуже тяжко, його розорили б до кінця, якби не непереможна Воєвода Пресвята Богоматір, яка захищала град той і як володіння своє тих (хазар) перемагала. Від чого в п'яту суботу Святого Поста ця історія читається та читаються переможні славні над племенем козарським.

Їх же Лев Савранин, цар грецький, примирити до себе хотівши, – взяв сину своєму Копроніму жінкою дочку хазарського князя і були таким чином хазари примирені з греками, і почали помалу звикати до християнської віри, з ними ж вкінці змішалися.

Той хазарський князь до хрещення мав над Києвом область, і над деякими іншими руськими краями, з них же й данину брав: білчану шкурку від кожного дому, і по шелягу

¹ <http://www.stsl.ru/manuscripts/medium.php?col=5&manuscript=097&pagefile=097-0001>

² Азовське море

³ Каспійське море

від плугу. Але після цього воєводи Оскорд і Дір з Великого Новгороду прийшли від князя Рюрика, сіли у Києві і не дали козарам данину. Після цього був у Києві князь Олег, який відхилив від козар радимичів і сіверян. Після Олега був князь у Києві Ігор Рюриковий, після Ігоря – Святослав Ігорович, батько Великого Володимира. Той Святослав ходив на Оку ріку і на Волгу, і бачив вятичів, які платили данину козарам, і відхилив їх від козар, і пішов на них всією силою. Також і козари з князем своїм каганом проти Святослава на брань вийшли, і билися сильно. І нарешті переміг козарів Святослав і взяв місто їх Білу Вежу, і данину наклав.

Але тільки тих козар переміг, які були на цій стороні Дону, а козар з іншої сторони Дону не приєднав до себе. Після цього половці разом з печенігами, спочатку над Чорним морем вигнавши народи, сіли, також і на козар війною ходили і через багато літ до кінця їх знищили, а самі їх місця зайняли, і поселилися де зараз ногайські татари, а половці – в Тавриду, вигнавши звідти християн. І приходили з печенігами на Русь, багато бід краям тим творивши.

Потім інший скіфський народ, який жив за Хвалинським морем, з царем своїм Батием перейшов ріку Волгу із великою силою, спочатку половців зустрів і бився з ними кріпко, і переміг їх, а з ними і печенігів і взяв у володіння свої їх країни. Потім і на руську землю прийшов нечестивий Батий і вогнем і мечем зрівняв із землею красиві міста. Тоді й зникла пам'ять про половців і печенігів. А козарською назвою малоросійські воїни, незначно змінивши "козари" у "козаки", іменуються й зараз, і від козарів, народу свого, й зараз називаються козаками.

Ще Веспасіан Каховський від кіз диких козаків називає, бо вони швидкістю до війни змагаються і ловлею тих кіз вправляються. Але негоже від кіз козаків називати.

Пристойніше Стрийковський називає козаків від древнього і славного їх воєводи Козака, під керівництвом якого вони багато татар побили. Олександр же Гваньїні від свободи називає їх козаками, бо предки їх не від нужди якоїсь, але по добрій волі, охотно на брань ходили.

Так і нині козаки хоробрості своєї не скривають, до війни охочі. Бачуть то всі своїми очима: і німці, і поляки, і турки беруть в найми багатьох, і між собою змагаючись показують хоробрість. Але козаки і без найму на брань охочі, і мужність їх всім видно, бо з-під лясського іґа малою силою визволились, на багатьох битвах ляхів перемогли і польську землю всю повоювали. Про це і про інші битви козацькі повість достовірну нижче розповімо.